

ԲՈՅՍԵՐՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐՈՒՆ

ԼԱՏԻՆԵՐԷՆԷ ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՐԴԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՐԿԱԿ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆԸ

Հին դարերու բնագէտները, բժշկները, բժշկարաններու յօրինողները կամ քարգմանողները, և ընդհանուր ազգերու ժողովուրդները՝ օգտակար կամ ֆուսսակար ճանչցած բոյսերու՝ իրարմէ տարբեր և կամածին անուններ տուած են. անուններ՝ որոնք շատ անգամ իրարմէ անհասկանալի, իրարու հակասական յատկութիւններով, երեւակայական և անբերդապաշտական զօրութիւններով ներկայացուած են՝ առանց դասաւորութեան և առանց արուեստագիտական պատկերացումի:

Օրինակի համար ծանօթ խաշաւ բառը նոյնահնչիւն արաբերէն خشاش բառն է՝ որ Առակախօս Մխիթար Գօշ ժի դարուն զործածած է: Ամիրտովլաթի «Անգիտաց անպէտ»՝ բժշկարանին մէջ թիւ 1116 կը դնէ խաշաւը և կը յիշէ յատկութիւնները. սակայն չի յիշեր հոմանիշը՝ Մկկոն, որ յունարէն Μηχων նոյնահնչիւն բառն է՝ զ դարուն զործածուած Գրիգոր Նիւսացու «Յաղագս բնութեան և յդ. կազմութեան» գրքին քարգմանութեան մէջ: Ռուսերը Махъ, Գերմանները՝ Mohn, Անգլացիք՝ Poppy, Ֆլամանները՝ Maankop, Ֆրանսացիք՝ Pavot, Իտալացիք՝ Papavero, Լատինները՝ Papaver կը կոչեն՝ որ ծագումն առած ըլլալ կը կարծուի կեղտական բաբա բառէն՝ որ խաւիծ կը նշանակէ. վառն գի տունկին պտուղը մանուկներու խաւիծին մէջ կը խառնեն եղբւր՝ դիւրաւ ընացնելու համար:

Եւ սակայն արդի բուսաբանական Արուեստագիտութիւնը 20 տեսակ խաշաւներ կը թուարկէ՝ իրարմէ տարբեր՝ գոյներով, տերեւներով, ձեւերով և յատկութիւններով. այնպէս որ Լատիններէն Papaver անունը շարք մը բոյսերու Միսի (genus) անունն է. որ տեսակը հասկցնելու համար՝ ցովը Տեսակը յատկանշող բառ մ'ալ՝ պէտք է ըլլայ. օրինակի համար, *Papaver somniferum*, և *Papaver setigerum* իրարմէ տարբեր են: Առաջինը կարմրորակ, վարդագոյն կամ սպիտակ ծաղիկներ ունի և ամբողջ բոյսը բնաւ մազմզուկներ չունի: Երկրորդը՝ կարմիր կամ մանիշակագոյն ծաղիկներ ունի և ցօղունն ու բաժակը մազմզուկներ ունենալէ զատ՝ տերեւներն ալ մետաքսանման աղուամազերով ծածկուած են: Հայերէն եթէ խաշաւ բառը միայն դնենք՝ Տեսակը որոշած չենք ըլլար. հարկ է ինչպէս Եւրոպացիք՝ մենք ալ հայացնելով ըսենք, առաջինին՝ խաշաւ քնաբեր, երկրորդին՝ խաշաւ մետաքսաբեր. ինչպէս ըրած են ֆրանսերէն Pavot somnifere և Pavot porte-soie:

Երբ Գրիստոնէութիւնը եւրոպական բոլոր ազգերու մէջ մուտք գտաւ՝ ուսումներ և գիտութիւններ ծաւալելու համար հասարակաց լեզու դարձած էր Լատիներէնը, և այդ լեզուով ձեռագիրները կ'օրինակէին մասնաւորապէս վանականները՝ մինչև սպառնալից զրուծեան զիտը՝ ժի դարուն: Առաջին Համալսարանը կը բացուի ի Բատովայ Գա. հանապապետական կոնդակով 1228ին և ուր կը հաստատուի առաջին Տնկարանական

1. Բանասէր և վաղեմի զեղաբոր Պր. Յ. Բաւման 1927ին Վիեննայի Մխիթարեանց տպարանը տպել տուած է «Ամիրտովլաթի Ամախացու Անգիտաց Անպէտ» հատորը հմտալից ծանօթագրութիւններով և ստուգաբանութիւններով՝ հանդիմ ֆրանսերէն բառերով և բառացուցակներով. ելն:

Պարտեզը 1500ին՝ Միջին դարուն վերջերէն սկսեալ Գալիլէոսներու, Նեւտոններու, Կուպերնիկոսներու, Կարթեհիոսներու և Լայպնիցներու նման հանճարներ՝ բոլոր Լատիներէն պաշտօնական լեզուով գրած են իրենց գիտական հատորները. և Բնապատմական հրատարակութիւնները մինչև ԺՂ դար ալ լեզուով շարունակուած են՝ Նոյն իսկ Դուռներֆոր որ Լուդովիկոս ԺԻի հրամանով Արեւելք և Հայաստան ճամբորդեց. քաղմտեան տնտեսականութիւնը կրարկելով բոյսերու, կենդանիներու և հանքերու տեսակներ նկարագրելուն, քառասյին խառնակութիւններ պատճառած են և դժուարըմբռնելի մնացած՝ որով և Գիտութիւնները չեն կրցած զարգանալ։ Որինակի համար զարնան առաջին ծաղկող բոյսը անուանած են,

1. *Primula, floribus ex singularibus pediculis majoribus simplicibus*, որ կը Թարգմանուի՝ Ասպնեակ, որուն ամեն ծաղիկներն ունին ասանին կուրուն մեծ պարզ։

Արջտակ բոյսը հասկցնելու համար գրած են,

2. *Cyclamen, folio orbiculato inferne purpureescente*, որ ըսել է՝ Գնդատր, կորակ տերևով՝ ստորին երեսը ծիրանեղոյն։

Մեն ծաղիկով Երակնին կոչեր են.

3. *Fragaria, foliis ovatis crenatis nervosis, calycibus maximis*, որ է ըսել՝ Հոտեղ, ձուարդ, ատամնատր, չղատր տերևներով, մեծ բաժակներով։

Հասարակ գետնախնձորը անուանած են,

4. *Solanum, cauleinermi subfruticoso, foliis-ovatis sinuatis utrinque pubescens, floribus alaribus*, այսինքն է՝ Մորմ, ցողունը անփուշ՝ ստորապտղաբեր, ձուարդ տերևներով, ծամածուռ շրջապատով, աղուամզոտ, սպիտակ ծաղիկներով։

Քաղվարդը կը կոչուէր,

5. *Paeonia, foliis diformiter lobatis pubescentibus*, որ է ըսել՝ Փեռեհու, տերևները տանձօրեն յըրակատր՝ աղուամզային։

Եղիսին ծառին մէկ տեսակը կոչած են.

6. *Abies Picea, foliis brevioribus, glaucis conis biuncialibus laxis*, որ կը Թարգմանուի՝ Եղիսին Մախրի կարմեկ ծովաղոյն տերևներով, երկպատրուռակատր քոյլ կոներով։

Այսպիսի երկայնարան և միտք պահելը խրթին անուանակոչութիւնները արգելք էին բուսաբանական գոյութիւն ուսումին յառաջադիմութեանը։ Ճր. Linné լատ. Linnaeus (1707-1778) Շուեդացին 1731ին ինքզինքը բոլորովին Բնապատմութեան նուիրելով՝ ստեղծեց գիտական հաստատուն և հանճարեղ այնպիսի հիմք՝ որոնցմով թէ՛ անուանակոչական խառնակութեանց վերջ տուաւ և թէ՛ բոլորին ու կենդանիները Դասատրոնդա հնարած դրութեամբը հիմնադրել և ուղեցոյցը եղաւ Արդի Բնապատմութեան։ Ինքը զմայլելի յարատեւութեամբ, սեղմ և ճշգրիտ իմաստներով մինչև իր ատեն հրատարակուած գրքերու մէջ յիշատակուած մօտ 30,000 տեսակ բոյսերը, իրեն ստեղծած երկակ անուանակոչութիւնով կարծես մկրտեց լատիներէն անփոփոխելի Մականունով և անունով՝ որոնք ամէնքն ալ դիւրըմբռնելի և տրամաբանական ըլլալով՝ յաւէտ ընդունուած են, վասն զի 1740ին, երբ Ռուսալայի Համալսարանի Տնկարանական Հաստատութեան Ուսուցչապետ եղաւ, արդէն պատկառելի Հեղինակութիւն մ'ըլլալով՝ հետզհետէ Գիտական աշխարհի պատգամատու Վարդեստը դարձաւ՝ հրատարակած լատիներէն հատորներով, որոնց առաջինը «Hortus Uplandicus», 1731ին

լոյս տեսած է՝ Երկակ անուանակոչութեամբ: 1751ին հրատարակած է «*Philosophia botanica*». 1753ին «*Species Plantarum*». և յետոյ, մինչև մահը 1773, «*Amœnitates Academicæ*»-ի քննախօսութիւններու շարքերը՝ որոնցմով իր դարուն առաջին Բուսաբանն հռչակուած է:

Իրաւամբ այս հանճարեղ Շուեդուցին իր հասուցած աշակերտներուն և իրեն հետևող հեղինակներու բազմութեամբը՝ հիմնովին յեղաշրջեց հին գիտական գրելու և խորհելու ոճերը՝ որոնց տեղ իր իմաստասէրի քննական սկզբունքները հաստատելով իսկոյն բնական գիտութիւններու ամէն ճիւղերուն ալ հսկայաքայլ զարգացումը պարտաւորեց:

Մենք հոս բուսաբանութեան ուսումի յառաջդիմութիւնը միայն նկատողութեան առնելով կը հաւաստենք որ նա ոչ միայն անձամբ բոյսեր խնամելով ուսումնասիրութիւններ ըրած՝ այլ նաև մեծ քանակութեամբ տունկերու տեսակներէն ցամքեցուցած է և Բուսարաններ (Herbarium) ձևացուցած՝ զանազան աշխարհներ կատարած զննական պտոյտներով: Իր օրինակին հետևողները երկրագունդիս ամէն վայրերը հետախուզական արշաւներ կատարելով՝ բոլոր աշխարհի տնկարանական Հաստատութեանց թանգարանները հարստացուցած են բոյսերու Տեսակներու նմոշներով՝ այնպէս որ բնախօսական, լուսանկարչական, մանրացուցական, տարբաբանական և այլ գիտութիւններու զարգացմամբ եթէ լինէի դարուն մէջ հազիւ 30,000 տեսակ բոյսեր նկարագրուած էին, այժմ մասնագէտներու հրատարակութիւններով, 300,000 տեսակներու բարձրացած են, ու թէպէտ այլևս հազուագիւտ է նորանոր Յայտուներ տունկերու տեսակներ գտնելը, և սակայն, մանրացուցական Գաղտնիք բոյսերու բրածոյ տունկերու, արուեստով ստացուած բուսական ցեղերու և զանազանակներու գիւտեր միշտ կ'ըլլան՝ որոնց՝ (Հաստատուած կանոններու համեմատ) պէտք է դրոփն պատկանէ երկրի անուններ: Ու տակաւին բովանդակ բոյսերու տեսակներուն նուիրաւ գիտական շարքին Յօրինուածական Դասակարգութիւնը վերջացած չըլլալով, հաստատուած է միջազգային համաժողովներ գումարելու մասնաւոր Մարմին մը, որ պարբերաբար կը հրատարակէ բուսաբանական ինչ ինչ անուններուն ուղղափոխութիւնները, նորանոր կանոնները և օգտակար Յանձնարարութիւնները:

Առաջին և երկրորդ համաժողովները 1867ին և 1883ին Բարիզ տեղի ունեցած են, երկելի Բուսաբան Alphonse de Candolleի նախաձեռնութեամբ և զանազան կանոններու առաջարկութեամբ: Յետոյ 1892ի Ճենովայի Համաժողովը կարևոր յաւելումներ և բարեփոխութիւններ սահմանած է՝ որոնք 1905ի Վիեննայի համաժողովը՝ Անուանակոչական և Դասակարգական կանոններու, Պատուէրներու և Առաջարկներու ամբողջութիւնը՝ գրեթէ վերջնական ձևի տակ դրած է, որ 1912ին Jena հրատարակուած է John Briquetի ձեռքով Ֆրանսերէն, Անգլերէն և Գերմաներէն լեզուներով: Այդ բուսաբանական կանոնագիրքը անհրաժեշտ պարտաւորիչ է Մասնագէտ Բուսաբաններու հրատարակութեանցը համար և ամէն ազգերու Արդի Դասագրքերը և Floranերը (Բուսակ) ձեւացնելու համար, ինչպէս կը տեսնեմ, Խոտերէն և Ֆրանսերէն և Գերմաներէն նոր դասագրքերու մէջ: Gaston Bonnierի տաւր հատորներէ աւելի Flore complète de France, Suisse et Belgiqueի բոլոր բոյսերը գունատիպ պատկերներով նկարագրուած են Ֆրանսերէն լեզուով: Բայց Բոյսերու ինչպէս և Դասակարգութեան կոչումները LUSTINIEին են, ու դիմացը Ֆրանսերէն նոյնիմաստ բառերով դրուած են արդի Երկակ անուններով. նաև Խոտիլոյ բովանդակ 14 հազար տեսակ բոյսերու պատկերազարդ չորս մեծ հատորները՝ աշխատակցութեամբ A. Adriano, Fiori և Béguinot Բուսաբաններու՝ հրատարակուած է միևնոյն ոճով նախ բոյսերու Լատիներէն սյաշտօնական անունները տպուած՝ որոնց դէմ նշանակուած են

խաւերէնի փոխարկուած գործածելի նոր անունները. իսկ բոյսը խաւերէնով նկարագրելէն վերջ՝ դրած են ռամկերէն՝ զլխաւոր անունները, ըստ վերոյիշեալ վիեննայի և Պրիւքսէլի համաժողովներուն կանոնադրութեանց:

Մենք հայերս եթէ կ'ուզենք որ մեր մէջ ալ զարգանայ և յառաջագիմէ այս գեղեցիկ և օգտակար ուսումը, և կարելի ըլլայ Հայաստանի Բնապօրիք ձեռնարկ՝ արդի Արուեստագիտական պահանջներուն համեմատ, պէտք ենք որդեգրել վերոյիշեալ դրութիւնը՝ քանի որ ընդհանուր ազգաց համար լատիներէն անուանակոչութիւնը պաշտօնական պարտաւորէջ լեզուն է եղած բոլոր աշխարհներու գիտնականաց համար՝ ճշգրիտ և ներդաշնակ ձեռով՝ այնպէս որ ճարտնացի բուսաբանին լատիներէնով գրածը թէ՛ ամերիկացի և թէ՛ եւրոպացի բուսաբանները կը հասկնան: Նոյն ոճով լատիներէն իրկակ անուանակոչութիւնը կը գործածուի կենդանաբանութեան, տարբարանութեան և բիրեղագիտութեան մէջ:

Ըստ այսմ բոյսերու լատիներէն անունները միջազգային (international) անուններ դարձած ըլլալով՝ բուսաբանութեան ուսումը դիւրըմոռնելի եղած է, մինչդեռ ամէն ազգերու կենդանի լեզուներով իրենց բոյսերուն տուած ազգային լեզուներով անունները հասկնալ կամ միտք պահելը անկարելիաց անկարելին է, (ինչպէս հետագայ օրինակներէն պիտի ըմբռնենք) հետեւեալ ըստ ողջամիտ է որ՝ նմանելով իտալացուց, գերմանացուց, զաղղիացուց, և ռուսաց մենք ալ բուսաբանական հայերէն գրքերու մէջ բոյսի մը լատիներէն անունը նախ գրենք որոշ լատիներէն գրեթով և դիմացը նոր դրութեամբ հայացուցած երկանունը դնել և ապա փակագծի մէջ ազգային լեզուով համարիչներէն ամենէն ընտիրը և գործածականը դնենք: Այս ոճով հայերէն գրքերու մէջ լատիներէն անուամբ յիշուած ո՛ր և է բոյս դիւրաւ պիտի ճանչցուի, ռուսահայէն, ամերիկահայէն, ֆրանսահայէն, ևայլն:

Բուսական անուններու խառնաշփոթութիւնը և միտք պահելը անկարելի ըլլալուն իբրև հետաքրքրական օրինակներ ահա կը շարենք վերոյիշեալ լատիներէն բազմանուն բոյսերու 6 անունները, իրարմէ տարբեր ազգերու լեզուներովը.

1. Primula-ն

Ֆրանսերէն անուանած են = Coucou, Fleur-de-Coucou, Coqueluchon, Brayette, Primerolle, Primerole, Fleur-de-printemps, Brairelle, Herbe-de-St. Paul, Herbe-de-St. Pierre, Printannière, Primevère-jaune.

Իտալերէն կը կոչուի = Primalavere, Primavera, Primaverina, Primula, Primola. Գերմաներէն = Sankt-Paulsblume, Sankt-Petersblume, Primel, Schlüsselblume, Petersschlüssel, Frühlings-Schlüsselblume.

Ֆրանսերէն = Hellende-Sleutelbloem, Bakkriud, Pannekockje.

Անգլիերէն = Cowslip, Palsywort, Cowprimrose, Crewel, Saint-Peter's-wert, May-flower, Primrose.

Հայերէն = Ա. Կովսեցեան, Թաւրեշակ, Թաւրեշուկ, Թաւրեշահ, Թաւրեշահ:

Բ. Ալիաքնձոր, Թուգիս ծաղիկ, Գինեբրուկ, Սօբիւն, Արջակահալ, Կանխոց:

Գ. Հօրօտ մօրօտ, Շուշան ծաղիկ, Զինեմաղիկ:

2. Cyclamen-ը

Յուսարէն κυκλάμινοս անունն է որուն ֆրանսացիք կ'ըսեն ռամկերէն Pain-de-pourceau, Marron-de-Cochon, Rave-de-Terre, Coquette, Arthanite.

Իտալերէն = Panporcino, Panterreno, Pane-porcino.

Գերմաներէն = Alpenveilchen, Erdscheibe, Schweinsbrot.

Ֆրանսերէն = Varkensbrood.

Անգլիերէն = Sowbread, Swinebread.

Հայերէն = Ա. Արշտակ, Արջատակ, Կիւղամինուս, Արանց ծաղիկ:

Բ. Շողամուկ, Վայրի շողգամ, Խոզի հաց, Հաց գետնոյ:

Գ. Թաղթ (որ է arroche), Խօշ, Խօշակ (Bryonia alba որ գտնագրի մ'է), Մանրագոր կամ Մարգարակ (որ է Mandragora Մարմագրի բոյսը):

3. *Fragaria*-

Պրանսացիք *բամբուրեն կ'անուանեն* = Fraisier, Fraisier-de-bois, Caperon.

Իտալերեն = Fragola, Fragola-selvatica, Fragola-di-montagna, Bondi, Fragola-bricciolina, Fragola-maraiola.

Գերմաներեն = Walderdbeere, Erdbeere, Knackbeere, Alpenbeere, Bresling.

Ֆրանսերեն = Aardbezie, Maandbloei, Boschardbezie, Boschfraise, Frezeplant.

Անգլիերեն = Stremberry, Sheep-nose, Freiser.

Հայերեն = Ելագ, Ելակենի, Ելակ-մորի, Ելակ մորիկ, Խմորուկ, Իծամորի, Գետնաթուխ:

4. *Solanum*-

Պրանսերեն *կոչած են* = Pomme-de-Terre, Parmentière, Patate, Tartille, Patate-de-la-Manche, Patate-des-jardins, Patate-de-Virginie, Solanée-parmentière, Tartuffe, Tartauffe, Truffe, Trufelle.

Իտալերեն = Patata.

Գերմաներեն = Kartoffel, Erdäpfel, Pataten, Tartaffelo, Tüffeln, Knallen, Erdibernen.

Ֆրանսերեն = Aardappel, Eerdappel, Eerpels, Pataters, Toffels.

Անգլիերեն = Potato, Potatoes-of-Virginia.

Հայերեն = Գետնախնձոր, Պատառես, Բաթաթ, Քարթոֆլ, Մորմ.

5. *Paeonia*-

Պրանսերեն *կ'ըսուէր* = Pivoine, Pivoine-femelle.

Իտալերեն = Peonia-femina, Peonia-selvatica.

Գերմաներեն = Puthanchen, Pfingstrose, Königsblum.

Ֆրանսերեն = Sinksbloem.

Անգլիերեն = Kingsbloom, Rose-of-the-mount.

Հայերեն = Ա. Քաջվարդ, Փենունայ, Արջվարդ, Արծիվարդ, Ճշնարտ:

Բ. Քահիանայ, Քահանայատակ, Կակթիբակ, Կոնամորու:

Գ. Յովանիայ՝ Փեննա (որ էր anemone) խալափայտ՝ (որ է Betonica orientale չոր-թնազգի բոյսը):

6. *Abies* (*Picea*)-

Պրանսերեն *կը կոչուէր* = Sapin-de-Norvège, Sapin élevé, Faux Sapin, Pesse.

Իտալերեն = Abete rosso, Epicea, Pezzo.

Գերմաներեն = Tanne, Tannebaum.

Անգլիերեն = The Fir, Spruce-Tree, Spruce Fir.

Յունարեն = ɛλαδη, = Եղատին կամ Էլատին, Ἀβιν ուսկից լտ. Abies.

Հայերեն = Եղէտին, Կոնենի (որ է Abies Larix), Շոհի կամ Սոնոպրի Լտ. Pinus.

Այս օրինակները բաւական են ցոյց տալու թէ այլեայլ ազգաց մէջ միեւնոյն բոյսի անունը՝ որքան տարբեր յորջորջումներ ստացած է և հայերէնները որքան այլազան և տարօրինակ ծագումներ և նշանակութիւններ ունին՝ որոնք իսկապէս չեն բնորոշեր յիշեալ բոյսերու իւրաքանչիւրին տեսակները, քանի որ այժմեան գիտուած թիւը *Primula*ի Սեպի կը յատկացնէ 120 ճեւակներ:

*Cyclamen*ի՝ 12 ճեւակներ կան Ասիոյ և Եւրոպայի մէջ:

*Fragaria*ի 7 գլխաւոր տեսակներ կան, որոնց իւրաքանչիւրէն բազմաթիւ են. Բատեսակներ և զանազանակներ կը մշակուին:

*Solanum*ը իրիւ Մորմ ֆրանսերէն *Morelle*, կը ներկայացնէ 1000 տեսակներ բովանդակող Սեռ մը, որոնցմէ մին է *Solanum tuberosum* ֆրանսերէն *Morelle tubéreuse*, մեզի ծանօթ գետնախնձորը, որ իր կարգին 30է աւելի զանազանակներ ունի՝ յատկանշական անուններով:

*Paeonia*ի 10 տեսակներ կը հաշուուին՝ Հին աշխարհի մէջ:

Abies մը նախ *Link* բուսաբանը նկարագրած է՝ որ Ս. Գրոց Եղէտին է: Կոնարերներու սեռի պատկանող այս ծառին 30 տեսակները հիւսիսային կիսագունդի բարեխառն և ցուրտ կլիմաներու լեռնային վայրերը կը բուսնին:

Մարդ կրնայ երկակայել թէ ինչ ղգուարին և խառնաշփոթ բան պիտի ըլլայ

եթէ ամէն ազգ իր ժողովուրդին լեզուին համեմատ անուններ և բառեր ստեղծէր և հարկադրէր որ ներկայ և ապագայ գիտունները և սերունդները զանոնք զործածէին՝ գիտական գրքերու մէջ, ինչպէս ըսինք՝ Լիննէ այսպիսի զորդեան հանգոյց մը լուսնի մը համար հնարեց և զործածեց երկակ սեռասնակոյտրիսը Լատիներէն լեզուով և սահմանեց զանազան ողջամիտ կանոններ՝ որուն հետեւելով ամէն ազգի բնագէտները՝ Բուսագիտութիւնը դիւրեմբունելի դարձուցած են:

Իրեւ օրինակներ անա՛կ կը թուենք վերոյիշեալ Լատիներէն բազմաճյուղներու և զանազան ազգերու ժողովրդական բառերուն տեղ՝ Լիննէն փոխանակուած որոշ անունները և անոնց Ֆրանսերէնի և Իտալերէնի վերածուածը, և Հայերէնի ալ մեր կողմանէ փոխարկուած նմոյշները:

Primula¹ officinalis = Primevère officinale = Primola officinale = Առաքնակ ^(կոպացնուկ) Գաղափար

Cyclamen europaeum = Cyclamen d'Europe = Ciclamino europeo = Զիլլամսկ ^(Արշտակ) Եւրոպական

Fragaria vesca = Fraisier comestible = Fragola comestibile = Ելակահի ^(Ելակ) Խոտեղ

Solanum tuberosum = Morelle tubéreuse = Patata tuberosa = Մորմ ^(Գետն) Երկաշուր

Paeonia officinalis = Pivoine officinale = Peonia officinale = Փեոնուայ ^(Քաշկար) Բոյս

Pinus abies = Pin sapin = Pino abete = Ծռիկ ^(Եղեւնի) Եղեւնի

Այսպէս անհետ ևս համար թէ տակաւին մեր ազգին մէջ բոյսերու Երկակ-սեռասնակոյտրիսը չէ՛ որդեգրուած՝ հաստատուն կանոններով և միօրինակաբար՝ որուն թելադրիչը պիտի ջանանք ըլլալ ներկայ հրատարակութիւնով², ժամանակագրական

1. Լիննէ նախ անունած է *Primula veris* (L.) որ կը նշանակէ Առաքնի զարմա. յետոյ շինուած է զանազանակ մը՝ *Primula veris officinalis*. Գաղափարեք *Primula veris* ֆրանսացոյցը են Primevère, ուսկից հայերէն շինեւ են և կը զործածենք Գաղափարագիտի. սակայն կայ որիչ տեսակ բոյս մը *Eranthis* որ Հ. Ղևոնց Աւելու՝ «ԵՍՍՈՒՄ»-ի մէջ պատահաբար 1885ին յուսական անունը՝ «Eap զարու», ձեռք ծառի՝ փոխարինեւ էր ի տա՛լ՝ կոչելով Գաղափարագիտի. տե՛ս Սիտան, էջ 21, Թիւ 67. *Eranthis cilicica* (Schott et Ky.) = Գաղափարագիտի կիլիկեան:

2. Բոյսերու՝ Լատիներէնի շարքով Երկակ անունակոյտրիսը հայերէնի վերածելու մեծագույն նախ քան քան է՝ Մեծ Լիննէ 1885ին ապագրած վիթխարի Տեղագրութեանցը «Սիտան» հատորին մէջ, Th. Kotschy, E. Boissier, Heldrich և ուրիշ կիլիկեայ և Հայաստանի բուսականութեան վրայ մասնագէտներու հրատարակած Լատիներէն կարեւոր բոյսերու անուններուն մեծամասնութիւնը ցոյցակալելով և դիմացին զինելով՝ ստուգաբանական իմաստով Հայացմանցը կամ ազգային համապատասխան Սեռի անունները. իսկ Լատիներէն Տեսակաբար Անունները ուղղակի Լատիներէն ներգաղանկօրէն թարգմանած է՝ որոնց ստուգել հետեւեւից օրինակներ են:

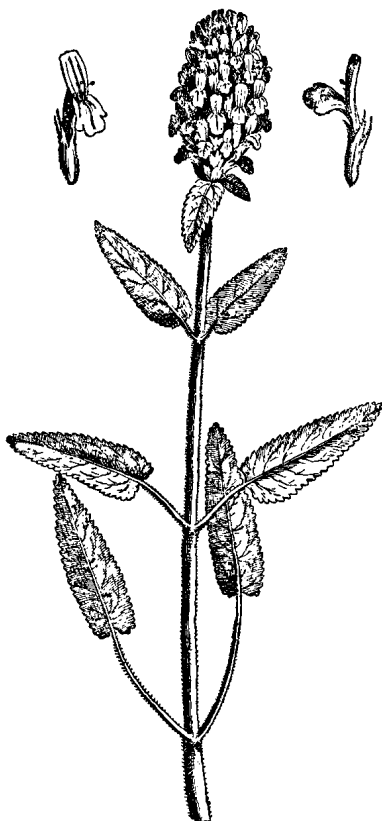
Տե՛ս, Սիտան, էջ 19 է 26, 300 տեսակ բոյսերու Հայացմանցը, Այլթունի և չրակայ լեռներու բոյսերէն Հաւանքեղ (Hausknecht) գերմանացի 200է աւելի տեսակներ 1865ին հասցած և հրատարակած է, որոնց Լատիներէն անուններուն դիմաց՝ հայերէն երկանունները տողած է. (էջ 181է 182)՝ Մերսիսի և ջրբ. Զակայեց բոյսերու շարքը, տե՛ս էջ 277. Իսկ իրեն ծանօթ կիլիկեան բոյսերու ցանկը՝ տե՛ս էջ 563-568.

Երկրորդ՝ Հ. Մանուէլ Քաշկարի՝ իր զուից զործող՝ Արուստիք և Գիտութեանց բաղադրեւ մէջ, 1892ին հրատարակած է բոյսերու շարք մը տեսակաց Երկակ-անունները՝ ստուգելով Ֆրանսերէն անունակոյտրիսին և ուսնորդակելով և շարելով հայերէն համանունները, ճշգիւղով զանազան սխալ նշանակութիւններ և այլն, որուն համար Տե՛սք. Ք. Արթիւնի 1894է «Հայրենիք» օրաթերթի Թիւ 851ի մէջ՝ քննադատելով հայերէն մեծագույն կը զննադատէ յատուարակելով. «Հ. Քաշկարի Բուսագիտը» գրած 40 տարեան քննադատ արշտարարութեան և ճշգիւղ մըն է Հայոցս համար Գիտութեանց ուսման մէջ և պատուական առաջնորդ մը բոյսեր անոնց՝ որոնք իրեն պիտի հետեւին Հայ Գիտութեան զարգացման և ուսումնասիրութեան մէջ՝ կը յաւելու. «Անոնց որ գիտութեանը զարգացման է Հայոց մէջ՝ դիմեն թէ՛ յորակ մաշեցնող և վնասեցողիչ և Գիտական զիրք մը յօրինել հայերէն, կամ նոյն իսկ թարգմանել. այդպիսիք թա՛կ կը զգան թէ յորակ հաւաքանք իւրած է այդ մեծագույնական զործք իր վերապատուելի հեղինակին ջրթներէն և այդ զործին արժէքն ունեւանմամ կ'աւելնայ երբ նկատենք թէ մեր նախնիք Ուլիգեթ Մատենադարանին հետ զրեթէ ոչինչ ձգած են գիտութեանց մասին, և կամ եթէ ձգած իսկ են, այն ալ անորոշ, խառն ի խառն բան մը, Արուստիք և Գիտութեանց Բաղադրը՝ ուղեցոյց թել մը պիտի ըլլայ յառաջի»

ԴԻՏԵԼԻՔ

Հնդհանրապէս մեր Բառագրողները, և բուսաբանական դասագրքեր հրատարակողները Մասնագէտ կամ Արուեստագէտ Բուսաբաններ չեն եղած՝ որ անհրաժեշտ

Betonica orientale.

գիտութիւն մ'է այսինչ Այգ բոյսը և այսինչ Սև բոյսը, ուրիշ տարբեր Ազգի և տարբեր Սեդի բոյսերու անուններուն և պատկերներուն հետ չշփոթելու համար:

Ահա զարմանալի իրողութիւն մը.

Betonica orientale բոյսը Դուռնեֆոր գտած է Հայաստանի Մեծ Փերկիտ գիւղին մօտ և նկարագրած է, ու առաջին անգամ պատկերն ալ միասին հրատարակած է 1717ին, ուսկից շինուած է նմանձույլ (*cliché*) մը՝ մեր տպարանին համար:

1884ին Հ. Սափարեանի Բուսաբանութեան մէջ տպուած է *Bet. Orien.* = Փե. նունա արեւելեան անուամբ:

1891ին Հ. Քաջունի գիտութեանց բառգրքին մէջ տպուած է նոյնը՝ Շրքնագրի = Լոռասերմ անունով:

1895ին Հ. Ալիշանի Բուսաբանութեան մէջ տպուած է նոյնը՝ ստորեւ = Խաչափայտ անունով և իբրև հոմանիշ ՓՅՆՈՒՆԱԻ (քաջվարդ) որ հրատեսակագրի է:

1900ին Գ. Լուսինեանի բառգրքը *Bétoine, Betonica* նման՝ պզտի պատկերով գրած է = Լոռասերմ, Բեւոնիկա: - Ո՛րն է ճիշդը: Ո՛րը պէտք է ըլլայ հայերէն բուսաբանին Դասական - արհեստագիտական անունը՝ այսպիսի սխալ և շփոթ անուանակոչութեանց վերջ տալու համար:

Մեր պատասխանը հետագայ էջերու մէջ 10 կանոններով ջանացած ենք ամփոփել:

✱

Մեծատաղանդ Հ. Մ. Քաջունին իր Բառգրքին մէջ շարած է

Pivoine = Քաջավարդ կամ Քաջվարդ, Արձիվարդ, Ճշնարօտ, Խաչափայտ հոմանիշները կը դնէ և

Pivoine officinale = Բժշկական քաջվարդ, ու կը յաւելու. — «Առ նախնիս մեր եղեալ է Խաչափայտ վասն ծաղկան *Anémone*»:

*Paeonia officinalis*բ, Հ. Մենէվիշեան զրած է Մեծածաղիկ Քաջվարդ (խաչափայտ, քահանայատակ, ճշնարօտ, ևայլն):

Անմահանուն Ալիշանի 1895ին հրատարակած Բուսաբանութեան ցանկը՝

Paeonia նայելով կը յղէ Թիւ 1009, ուր զրած է՝ Խաչափայտ և ապա՝ էջ 238էն 241, համով և հմտալից ոճով, նոյնանիշները և հոմանիշները շարելով՝ կ'ըսէ.

«Փենոնա անուան ստրոգն է Լատ. *Pæonia* փր. *Péonie*» Ի վերջոյ կը դնէ. «Օտար գիտնական տեղացիներն նշանակեն նրա տներն (փենոնայ) = *Pæonia tenuifolia*. Կարմրորակ կամ բուտրային (փենոնայ) = *P. Carallina*. Օտար կամ Ամենադան (փենոնայ) = *P. Peregrina*»:

Pivoine Լուսինեան բառագիրքը կը տողէ փեննայ, փենոնայ, փենակ, արշվարդ, քալվարդ, արձիվարդ, ձնարօտ, խալսփայտ, քահնալայցոնի:

Հոս կ'արժէ յիշել որ Լուսինեան իր Բառագրքին հրատարակութեան ատեն՝ գնելով Նորայրի ձեռագրեցած բոյսերու բառամթերքը՝ զանոնք օգտագործած է, որ յետոյ մասամբ Հանդէս ամսօրեայի մէջ տպագրուելով՝ 1925ի «Փենոտրաստրիոն Հայրասակի» մակագրով գիրք մը ձեռագրած է՝ անպատեհ և անպատկառ բացատրութիւններով ընդդէմ Մեծիկեանի՝ որ յոյժ ըրջահայեցութեամբ 1895ի՝ իր «Հայկական Բուսաբանութեան» Յառաջարանին մէջ պարզած է իր նպատակը և իղձը: Եւ պէտք եմ հաւատարմութիւն որ Յարութիւն Շիշմանեան՝ Հ. Ալիշանի աշակերտ ապագայ Նորայրը՝ ընդօրինակած է Վարպետին՝ Հայրասակի նախնական բնագիրը, որուն հատակցոտորները և նոյն իսկ Հ. Ալիշանի ձեռագրին նոյնները ես ինքս գտայ՝ Նորայրի մահէն վերջ իր ձեռագիր ուսումնասիրութիւններու ցուցակը ձեռագրեցած ատենս:

Քննասէրի գիտակցութեամբ երբ բուսաբանութեամբ զբաղող մը նկատողութեան առնէ վերոյիշեալ *Primula*, *Cyclamen*, *Betonica* և *Pæonia* Լատիներէն Սեօի անունները, ինչպէս նաև, ասոնց վերաբերող Տեսակները բնորոշող Լիննէան Լատիներէն Երկակ անուններուն նկատմամբ մեր հին և նոր Մատենագիրներու, ալլազան, անճիշտ, քմահաճ և խառն ի խուռն տուած անուններու բազմութիւնը, ի հարկէ կը համոզուի որ մենք տակաւին չենք ունեցած Արուեստագէտ-Բուսաբան հեղինակ մը ուղեցոյց և պատասխատու ըլլալու՝ Բոյսերու հայերէն ճշգրիտ անունները մկրտելու եղանակը ցոյց տալով, որով միայն կարելի է «Հայաստանի Բուսագիրք» կազմակերպել և պատկերներով ցոյց տալ մեր Բնաշխարհի եզական և սեփական տուններու տեսակներուն հարստութիւնը:

Երկար տարիներու աշխատեցան և ծախսերու կարօտ այսպիսի դժուարին և յանդուգն ձեռնարկի մը հիմունքը պատրաստելու համար՝ մենք ներկայիս կ'ամփոփենք, J. Briquetի 1912ին հրատարակած «*Règles internationales de la Nomenclature Botanique*» գրքէն հետեւեալ հիմնական օրէնքները.

ԳԼԽԱԽՈՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԵՒ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՋՈՒՈՎ

ԲՈՅՍԵՐՈՒ ԵՐԿԱԿ-ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

1. — Հայերէն դասագրքերու և բառագրքերու մէջ զննել նախ Լատին գրերով բոյսին Լատիներէն Սեօին (genus) անունը՝ զլխագրով, յետոյ զննել տեսակարար անունը՝ ոչ զլխագրով՝, զոր օրինակ,

Primula officinalis, - *Cyclamen europaeum*,
Betonica orientale, - *Pæonia tenuifolia*.

1. — Ա. Տեսակ բնորոշող բառը ընդհանրապէս ամական, կամ ամականաբար զոյական, կամ բացառաբար սեռական հոլով բառ մ'ըլլալով՝ ամէն ազգաց լեզուական օրէնքին համեմատ փոքր զբով կը զբօհ. սակայն երբ անձի մը կամ տեղւոյ մը կամ ուրիշ բոյսի Սեօի մը անուն նշանակէ՝ այն ատեն զլխագրով կը սկսի:

Բոյսի Սեօի անունը նշանակող՝ միայն ուղղակի ճշգրիտ լեզու զոյականը՝ Լատիներէնի մէջ կրնայ ըլլալ արեւմտեան, կամ իզական կամ չէզոք, հետեւաբար ցօլի տեսակաբար ամականը կը համաձայնեցնեն Սեօի անունը հետ:

Օրինակներ.

ա. պարբերութեան օրինակները տուած ենք էջ 234ին վրայ, *Primula*, *Cyclamen*, *Fragaria*, *Solanum*, *Paeonia*, *Pinus* բառերու մէկ մէկ օրինակներ յիշելով *Լատիններէն*, *Պրանսերէն*, *Իտալերէն* և *Հայերէն* լեզուներով:

բ. պարբերութեան համար կ'ըսենք թէ, միևնոյն բոյսերու համար էջ 232ին մէջ շարած՝ զանազան ազգեր յետ *Լատիններէն* անունը որդեգրելու կը կցեն անոնց ազգային ընդհանուրի ծանօթ հոմանիշներէ մէկ կամ երկուքը, և հեղինակութեան վերջը՝ բառգրքի շարքով կ'ամփոփեն ծագեալ նոյնանիշերը, կամ հոմանիշերը. իսկ մենք պէտք ենք լաւ ճինասիրելով մեր *Հայերէն* անունները՝ *Լատիններէն* իմաստին համեմատ Երկակ սևուրը տալէ յետոյ, փակագծով ալ ամէնէն ընտիր հոմանիշը նշանակել. իսկ զրբին վերջը շարել *Հայերէն* հոմանիշերու փաղանջը, ըստ կարելւոյն. ա. բ, գ, շարքի վերածելով, իբրև ա) հարազատ, բ) երկբայական և գ) ոչիշ տեսակի կամ ուրիշ Ազգ ծաղկի համար ևս ըսուած բոյսեր, ինչպէս էջ 232ին մէջ ըրած ենք *Primula*, *Cyclamen*, *Paeonia*, անուններուն համար:

4. — Միևնոյն Սեռի պատկանող զանազան տեսակներու յատկացուցիչ անունները՝ պէտք են իրենց իմաստին մէջ բովանդակել ըստ կարելւոյն տեսակին մէկ յատկանիշը:

Օրինակի համար, մեր բնաշխարհի մէջ *Primula*-ի հետեւեալ տեսակները նշանակուած են, ասոնց հայացած Երկակ անունանկոչութիւնը և ռամկերէն անունները կարելի է հետեւեալ ձևի տակ ներկայացնել.

<i>Primula officinalis</i> Scop.	=	Առաջնակ քոշիական (Կովացնծուկ)
» <i>suaveolens</i> Bert.	=	» անուշահոտ (Թաւրընջակ)
» <i>acaulis</i> L.	=	» անցողուն (Կովացնծուկ)
» <i>auriculata</i> Lam.	=	» ականջոտ (Արջականջ)
» <i>elatior</i> Jacq.	=	» բարձրագոյն (Ալալանիծոյ)
» <i>macrocalyx</i> Bge.	=	» մեծաբաժակ (Կովացնծուկ)
» <i>Pallasii</i> Lehm	=	» Բալլասի (Սօսիւն ?)
» <i>amaena</i>	=	» ախորժառան (Գրինբրուկ)
» <i>nivalis</i>	=	» ձիւնափրփր (Ձիւնծաղիկ)
» <i>algida</i>	=	» սառնասուն (»)
» <i>minima</i>	=	» փոքրիկ (Թաւրընջու)
» <i>glutinosa</i> Wulf.	=	» մատղողական (Թուրգի ծաղիկ ?)
» <i>farinosa</i> L.	=	» ալիւրոտ (Թաւրընջակ)
» <i>grandiflora</i> Lam.	=	» մեծածաղիկ (Թաւրինջ)
» <i>latifolia</i> Scop.	=	» լայնատերև (Կովացնծուկ)

Միևնոյն ձևով կրնանք *Cyclamen*ը հայացնել և գրել

<i>Cyclamen europaeum</i> L.	=	Չիքամեկ եւրոպական (Արջտակ)
» <i>cilicicum</i> Boiss.	=	» կիլիկեան ¹ (Թաղթ)
» <i>armeniacum</i>	=	» հայկական (Շողամուկ)
» <i>persicum</i>	=	» պարսկական (Արջտակ)
» <i>ibericum</i>	=	» իբերական (»)
» <i>giorgicum</i>	=	» վրական (»)

Abies pechinata Lam et DC. ասոնցմէ վերջ՝ ո՛չ թէ Միւլլեր այլ՝ Պլուֆֆ և Ֆիշէ 1825ին անուաներ են

Abies Picea Bluff et Fing.

Տիւրուս (?) Կուլեր է

Pinus Abies Duroi.

Իսկ մենք պաշտօնական ընդունուած և զործածելին՝ Միւլլերի կոչածին *Հայերէն* փոխարկումը ընդունելու ենք, այսպէս.

Abies alba Mill. = Եղեկն սպիտակ:

1. Սիսուան, էջ 24, Թիւ 191, Հ. Աւիշան զրբէ է Թաղթ կրէիկեան.

Ե. — Բոյսերու լատիներէն Երկակ անուանակոչութեան վերոյիշեալ կանոնադրքի 24րդ յօդուածը կը յայտնէ թէ. «Բոյսի մը Սեփի անունը ժողովուրդէ կամ Բուսաբանէն ղրուած Ինքնահաճ (arbitraire) բառ մը կամ գոյականաբար գործածուած ածական մըն է՝ սեռական հոլովով և գլխագրով սկսող՝ նման մարդուս գերդաստանին յատուկ անուանը»։ օրինակներ

Rosa == Վարդենի

Urtica == Եղիճ

Salvia == Եղեսպակ

Populus == Բարտի

Salix == Ուռենի

Quercus == Կաղնի

1897ին Հ. Մենէվիշեան՝ Բուսաբանօրէնքը յառաջարկեց մէջ կ'ըսէ. «Անձնօթ տունիկի մը անունը առդելու համար իւրացանկէր ոք ունի զննք մը, որ տալի կը փասէ Գիտութեան յատկէութեան» ցան կը նպաստէ և այս զննք է նորանոր անուններ բարդելը։ — Կը յաւելու «Ջանցիքը հայերէն անուններուն մէջ միօրինակօրէն մտածանէ հայտնեցնելով իրարու հետ լատ մը դասադրչերուն հակառակ առումները և անուանակոչութիւնները...»։ Հ. Մենէվիշեան զարմանցով կը յիշէ որ նոյն իսկ Հ. Աւերան «Արտանայի» և «Հայ բուսակ»ի բառերը չէ կրցած միաբանել։ — Ի՞նչ 272ի վերջերը կոնարքի ծանօտու մասին ղիտողութիւն ընելով՝ անուններու խառնակութեան մասին կը հաստատէ որ «Հայ բուսաբաններն ալ ինկած են այս լարելարիքոսին մէջ. ըստ կարելոյն լանցիքը միօրինակ կործան սիրոյն համար այս վերջիններն իրարու միացնել»։

Անտարակոյս, հմտու Միխիթրեանը, եթէ 1910էն վերջ կրկին ապագրէ իր աշխատասիրութիւնը՝ Վիեննայի Բուսաբանական համաժողովի կանոնները ալցի առնելու ունենալով՝ պիտի բռնէր մեր այժման առաջարկած ուղղութիւնը։

Իբրեւ խառնակութեան և անմիաբանութեան օրինակ՝ յետ *Populus*ի մասին չին և նոր հեղինակներու կուշտները վերեւ առնելու՝ նկատողութեան առնուցը հետեւեալ լատիներէն և հոմանիշ ֆրանսերէն Երկակ անուններուն հայերէնները։

Ըստ Հ. Փաշուշի	Ըստ Հ. Մենէվիշի	Ըստ Լուսինեան բաղբրի
<i>Populus alba</i> = Սօս, սօսի. ֆր. <i>Peuplier blanc. Aëuxy.</i>	<i>P. alba</i> = Խորեկ կամ Սպիտակ կաղամախ.	<i>Peuplier blanc</i> = Սօս, Սօսի, Զերմակ կաղամախ.
» <i>tremula</i> = Բարտի, Հագնի. ֆր. <i>Peup. tremble. άγνος.</i>	» <i>tremula</i> = Բարտի կամ Գողգոթուն կաղամախ.	» <i>tremble</i> = Գողգոթուն կաղամախ, Բարտի, Հագնի.
» <i>nigra</i> = Կաղամախ սևա. ֆր. <i>Peup. noir. αϊγερως.</i>	» <i>nigra</i> = Սեւ կաղամախ, (Աթար, Աթառ).	» <i>noir</i> = Աթար, Սարայ.
» <i>pyramidalis</i> = Բուռ Սօս, Սօսի. ֆր. <i>Peup. pyramidal</i> կամ » <i>d'Italie.</i>	» <i>pyramidalis</i> = Փրցամէն կաղամախ կամ Խաչախան կաղամախ.	» <i>pyramidal</i> = Կաղամախ քրցամէն.
	» <i>lancifolia</i> = Դափնետերև կաղամախ.	» <i>grisard</i> = Սօսի.
	» <i>candidans</i> = Սրտաբոյն կաղամախ.	

Իսկ մենք ինչպէս *Primula*ի համար բրինք, էլ 239ի մէջ, նոյնը *Populus*ի համար կերարկելով՝ վերոյիշեալ բոլոր տեսակները և ուրիշ մի քանիներ կ'առաջարկենք հետեւեալ ձևի տակ ներկայացնել.

<i>Populus alba</i> ==	Բարտի սպիտակ	(= Կաղամախ)
» <i>tremula</i> ==	» Գողգոթուն	(= Զօհաբրէի)
» <i>nigra</i> ==	» սեւ	(= Աթար)
» <i>pyramidalis</i> ==	» քրցամէն	(= Բարտի ծառ)
» <i>lancifolia</i> ==	» ցեղադրաւորներ	(= Աթրի)
» <i>candidans</i> ==	» պոյժառափայլ	(= Կաղամախ)
» <i>canescens</i> ==	» գորյունբոյն	(= Բարտի) ֆր. <i>Grisand</i>
» <i>c. celsa</i> ? ==	» բարձրաճող	(=)
» <i>euphratica</i> ==	» Եփրատական	(= Կաղամախ)
» <i>libica</i> ==	» յիթական	(= Կորաթի)
» <i>virginiana</i> ==	» վիրջինեան	(Բարտի վիրջինեան) <i>P. de Virginie</i>
» <i>angulata</i> ==	» անկիւնաւոր	(» Փարուլինեան) <i>P. de Caroline</i>
» <i>nivea</i> ==	» միանտեպի	(Կաղամախ)

Populus Սօսի համար Հայերէնները ա. Բարտի, Կաղամախ, Բարտի ծառ, ք. Ղապախ, Հալք, Կորաթի, Կաղամախ, Զօհաբրէի, Խորեկ, ց. Ղուրպ (saule). Լաւանի (alnus). Սօս, Սօսի (Platanus). Հագնի. աγνος (*Vitex agutes-castus*) Սարայ (Cypressus). (Ծան. Ստուգաբանօրէն՝ ոմանք կը կարծեն թէ *Populus* անունը յունարէն παπαλάομαι = կը զոգողամ՝ բառն առնուած է բարբնիւրու տերևող զոգողուն բլլալէն, Ուրբնիկ՝ Լաւանիէն *Populus* = ժողովուրդ բառը կը համարին, իբր թէ չին հողմկայեցի ժողովուրդը՝ այս ծառերուն տակ ժողովքը կը հաւաքուի հիդր։

(Շարունակիլի)

Հ. ՆԵՐՍԷՍ Տ.